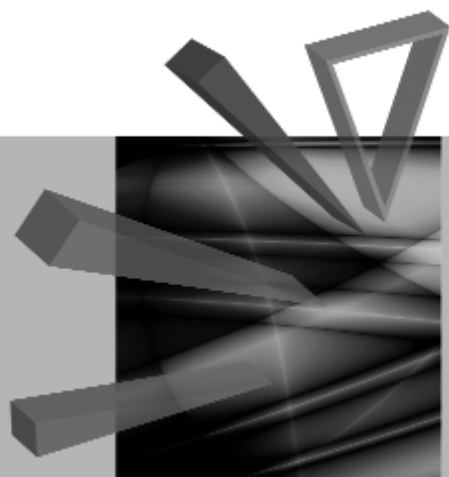

Kształtowanie się nowej przestrzeni w gospodarce globalnej

Redaktorzy naukowi
Stanisław Korenik
Marek Łyszczak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Senacka Komisja Wydawnicza

*Zdzisław Pisz (przewodniczący),
Andrzej Bąk, Krzysztof Jajuga, Andrzej Matysiak, Waldemar Podgórski,
Mieczysław Przybyła, Aniela Styś, Stanisław Urban*

Recenzent

Tadeusz Kudlacz

Redakcja wydawnicza

Barbara Majewska, Rafał Galos

Redakcja techniczna i korekta

Barbara Łopusiewicz

Łamanie

Beata Mazur

Projekt okładki

Beata Dębska

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-150-8

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Krystyna Brzozowska , Partnerstwo publiczno-prywatne w Polsce	11
Jacek Chądryński , Łódź, Łódzkie, Polska – czynniki rozwoju sektora MSP w ocenie studentów kierunku gospodarka przestrzenna UŁ	24
Niki Derlukiewicz , Wybrane przedsięwzięcia wspierające innowacyjność re- alizowane w Unii Europejskiej w kontekście budowania gospodarki opar- tej na wiedzy	33
Dariusz Głuszczuk , Krajowy Fundusz Kapitałowy jako źródło finansowania regionalnych procesów innowacyjnych w dobie gospodarki globalnej ...	42
Piotr Hajduga , Międzynarodowe uwarunkowania prawne udzielania pomo- cy publicznej w Polsce – przypadek specjalnych stref ekonomicznych ...	51
Krzysztof Kolany , Bogusław Półtorak , Ewolucja roli bazylejskich norm nadzorczych w architekturze systemu finansowego	64
Dorota Korenik , Rola banku w kształtowaniu ładu społeczno-gospodarczego regionu	74
Stanisław Korenik , Kontrakt regionalny w Polsce jako źródło finansowania polityki regionalnej – ujęcie retrospektywne	88
Andrzej Łuczyszyn , Integracja europejska w warunkach niestabilności finan- sowej – elementy wybrane	98
Anna Mempel-Śnieżyk , Problematyka rozwoju lokalnego – kwestie interpre- tacyjne	110
Katarzyna Miszczak , Procesy globalizacji i internacjonalizacji we współ- czesnej gospodarce ze szczególnym uwzględnieniem sektora przedsię- biorstw	118
Oğuz Özbek , Rethinking of regional development strategies in Turkey for pre-disaster planning	126
Małgorzata Rogowska , Procesy wzajemnego uczenia się jako istotny czyn- nik rozwoju regionów w globalizującej się gospodarce	133
Dorota Rynio , Kształtowanie się nowej przestrzeni pod wpływem procesów migracyjnych na przykładzie Polski	139
Miloslav Sasek , Rozwój migracji ludności w Czechach po 1989 roku	149
Ümmügülsüm Ter , Relationship between cultural heritage tourism and sus- tainability: case of Konya, Turkey	160
Kadriye (Deniz) Topçu , Mehmet Topçu , The effects of new consumption spaces to their environs in the process of constituting urban value	171

Mehmet Topçu, Kadriye (Deniz) Topçu , An evaluation on changing shop values by the effects of pedestrianisation	179
Kinga Wasilewska , Polska przestrzeń bezpieczeństwa wobec narastających zagrożeń	187
Malwina Wrotniak , Obecność banków w projektach realizowanych w formule partnerstwa publiczno-prywatnego	198
Alicja Zakrzewska-Półtorak , Przeobrażenia struktury gospodarczo-przestrzennej województwa dolnośląskiego w latach 2007-2009	205

Summaries

Krystyna Brzozowska , Public-Private Partnership in Poland	23
Jacek Chądzyński , Łódź, Łódź voivodeship, Poland – factors of SME sector development as a result of evaluation by students of Spatial Economy subject at University of Łódź	32
Niki Derlukiewicz , Selected actions supporting innovation taken in the European Union in the context of building knowledge based economy	41
Dariusz Głuszczyk , The National Capital Fund as a source of financing of regional innovation processes in an era of global economy	50
Piotr Hajduga , International law criteria of allocation of state aid in Poland – the case of special economic zones	63
Krzysztof Kolany, Bogusław Półtorak , Evolution of role of the Basel's regulations in the architecture of financial system	73
Dorota Korenik , The role of bank in shaping the socio-economic order of a region	87
Stanisław Korenik , Regional contract in Poland as a source of regional policy financing – retrospective perspective	97
Andrzej Łuczyszyn , European integration in the conditions of financial instability – selected items	109
Anna Mempel-Śnieżyk , Problems of local development – issues of interpretation	117
Katarzyna Mischczak , Processes of globalization and internationalization in modern economy with special attention paid to enterprises sector	125
Oğuz Özbek , Strategie rozwoju regionalnego w Turcji w aspekcie planowania systemu ostrzegania przed katastrofami	132
Małgorzata Rogowska , The processes of interactive learning as a important factor of regions development in globalizing economy	138
Dorota Rynio , Shaping new space under influence of migration processes on the example of Poland	148
Miloslav Sasek , Development of population migration in the Czech Republic after 1989	159

Ümmügülsüm Ter , Związek pomiędzy turystyką kulturalną a stabilnością rozwoju: przypadek miasta Konya, Turcja	170
Kadriye (Deniz) Topçu, Mehmet Topçu , Efekty nowych przestrzeni konsumpcji w procesie tworzenia wartości miejskiej	178
Mehmet Topçu, Kadriye (Deniz) Topçu , Ocena zmieniających się wartości sklepu w wyniku efektów przepływów pieszych	186
Kinga Wasilewska , Polish security space in the face of increasing danger ...	197
Malwina Wrotniak , Participation of banks in public-private partnership projects	204
Alicja Zakrzewska-Póltorak , Transformation of economic and spatial structure of Lower Silesian voivodeship in years 2007-2009	214

Miloslav Šašek

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem

ROZWÓJ MIGRACJI LUDNOŚCI W CZECHACH PO 1989 ROKU

Streszczenie: Autor przedstawia w artykule kształtowanie się zjawiska migracji w Republice Czeskiej po roku 1989. Okresem końcowym analizy jest rok 2007. Z przeprowadzonego dogłębnego procesu badawczego wynika, że migracja jest zróżnicowana w przekrojach: przestrzennym, wiekowym i wykształcenia. Wszystkie te kategorie są ze sobą powiązane i wskazują na pewną trwałą tendencję w migracji w Czechach. Niewątpliwie swoistym „wygranym” w tym procesie jest stolica i zarazem region Praga, gdzie osiedlają się ludzie młodzi z wyższym wykształceniem, a emigrują (szczególnie na pogranicze) osoby z niższym wykształceniem i w innym kierunku osoby starsze. Całość daje nam ciekawą i wielostronną analizę migracji w Czechach.

Słowa kluczowe: migracja, saldo migracji, migracja wewnętrzna, region, suburbanizacja.

1. Ogólna charakterystyka migracji w Republice Czeskiej na przełomie wieków

Migracje to proces uwarunkowany szerokim spektrum czynników. Na charakter migracji wpływają uwarunkowania społeczno-ekonomiczne występujące w przekrojach międzynarodowych oraz poszczególnych gospodarek narodowych. W zakresie długoterminowego kształtowania zjawiska migracji należy wskazać, że szczególne znaczenie odegrały industrializacja i urbanizacja. Wzrost migracji w poprzednich latach był nieodłącznym elementem narastającej tendencji do koncentracji w okresie intensywnej urbanizacji.

Badania nad przestrzennymi aspektami migracji stały się jednym z ważniejszych zadań nie tylko geografii społecznej, ale też wielu dziedzin i dyscyplin naukowych pokrewnych. Według Kühnla [1975] możliwe jest zakwalifikowanie migracji jako szczególnego rodzaju procesu regionalnego i poprzez jego obserwację osiągnięcie wiedzy o złożonych systemach społeczno-geograficznych, takich jak regionalne struktury oraz struktury osiedleńcze. Związek między migracją i organizacją geograficzną społeczeństwa jest opisany w modelu Kühnla, który opisuje zależności pomiędzy migracją a rozwojem gospodarczym regionu, przepływem inwestycji, intensywnością publicznej zabudowy (przestrzeni publicznej) i położeniem geograficznym.

Odnosząc zjawisko migracji do całej gospodarki narodowej Czech, należy podkreślić, że w roku 1990 wielkość migracji wewnętrznych znacząco spadła w stosunku do lat wcześniejszych. W poprzedniej dekadzie liczba migrantów przekroczyła rocznie poziom 220 tysięcy osób (w 1980 roku nawet 250 tysięcy). W kolejnych latach liczba imigrantów była znacznie niższa. Przykładowo w 1991 r. wysokość migracji kształtowała się na poziomie 217 600, w 1992 było to 212 200. W 1994 r. wielkość migracji spadła po raz pierwszy poniżej 200 tysięcy i wyniosła tylko 176 200. Najmniejszy poziom migracji zarejestrowano w czeskiej statystyce w 1996 r. (wyniósł 164 500 osób). Spadek migracji był spowodowany przede wszystkim kryzysem mieszkaniowym. Zbiegło się to z końcem ery budowy domów z prefabrykatów. Dopiero ożywienie w drugiej połowie tej dekady w budownictwie mieszkaniowym (tym razem jednak przede wszystkim domów jednorodzinnych, zwłaszcza na zapleczu wielkich miast, a także działalności deweloperskiej) znalazło odzwierciedlenie w stopniowym wzroście migracji wewnętrznych. W efekcie w 2000 r. poziom migracji osiągnął wysokość 173 000 osób. Po 2000 r. przyrost wielkości migracji wewnętrznych jest znacznie bardziej dynamiczny. Równocześnie na początku 2001 r. wprowadzono zmiany w metodologii liczenia poziomu migracji wewnętrznej, tj. obywateli państw obcych, którzy pracują w Czechach w krótkim czasie, ale mają wizę ważną na co najmniej 90 dni, zaczęto uznawać również za migrantów wewnętrznych.

Co do udziału migracji zewnętrznej (zagranicznej) w ogólnym poziomie migracji (która nie będzie przedmiotem analiz w dalszej części artykułu), to można wskazać, że jeszcze w 2000 r. udział cudzoziemców w wewnętrznej migracji wynosił zaledwie 0,3% (582 osoby), ale rok później było to już 3,4% (6000 osób). Przez następnych 6 lat udział ten wzrósł aż do 16,7% i wyniósł 42 800 obcokrajowców. Równocześnie poziom migracji wewnętrznej w tym roku przekroczył 250 tysięcy osób (255 690), należy nadmienić, że podobną wysokość odnotowano tylko w roku w 1980 – jednak było to następstwo wzmożonej industrializacji.

Trzeba podkreślić, że Republika Czeska należy do krajów, w których udział obcokrajowców w rynku pracy nie jest tak duży jak w wysoko rozwiniętych krajach Europy Zachodniej, przykładowo w 2007 r. było to około 6% (tj. 309 000 osób), ale i tak o wiele więcej niż w okresie gospodarki centralnie planowanej pod koniec lat 80. XX w. Przykładowo w 1989 r. Czeski Urząd Statystyczny szacował, że w gospodarce czeskiej pracowało prawie 80 000 osób z zagranicy, z czego ponad połowa pochodziła z Polski (43 000). Przy czym połowa Polaków zatrudnionych w Czechach pracowała w przemyśle znajdującym się na pograniczu czesko-polskim (szczególnie w przemyśle włókienniczym i budowy maszyn) i codziennie dojeżdżała do pracy z Polski. Druga część obywateli polskich to pracownicy budowlani firm z branży budownictwa montażowego, które funkcjonowały w Republice Czeskiej. Pracownicy z innych krajów to m.in. Wietnamczycy (21 000 osób) i Kubańczycy (6000 osób). W obu przypadkach była to tak zwana „międzynarodowa pomoc za-przyjaźnionych krajów dla Czechosłowacji”. Wietnamczycy i Kubańczycy praco-

wali głównie w przedsiębiorstwach przemysłowych. Ze względu na obiektywne porównanie należy wspomnieć o obywatelach Słowacji wśród obcokrajowców, którzy przed rozpadem Czechosłowacji (CSRF) dojeżdżali do pracy w Republice Czeskiej. Pod koniec analizowanej dekady było to około 30 000 osób (na początku lat 60. XX w. ich liczba powiększyła się trzykrotnie). Struktura i liczba zatrudnionych cudzoziemców zmieniła się znacznie po 1989 r. W 2007 r. większość z wymienionych 309000 osób stanowili obywatele Słowacji (109 900), a dalej obywatele Ukrainy (83 500), Wietnamu (29 800) i Polski (24 900). Obywatele polscy byli zaangażowani na dużą skalę głównie w górnictwie węgla kamiennego w regionie morawsko-śląskim.

Powracając do oceny migracji wewnętrznej, należy wskazać, że po roku 1990 wystąpiły znaczne zmiany w strukturze migrantów według poziomu wykształcenia. W 1992 r. grupa imigrantów z wykształceniem podstawowym w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym stanowiła 23,9%. Osoby z wykształceniem średnim bez matury stanowiły 40,5%. Absolwenci szkoły średniej to około 26,7%, a z wyższym wykształceniem – 8,9%. W 2003 r. odsetek osób z niższym wykształceniem zmniejszył się do 19,5% i 38,3% w porównaniu z 1992 r., odsetek osób z wyższym wykształceniem wzrósł do 31,1% i 11,1%. Ten wzrost migracji osób z wyższym wykształceniem był bardziej intensywny niż całej populacji Republiki Czeskiej. W 2003 r. na 1000 osób z wykształceniem podstawowym migranci stanowili 17,6%. Intensywność migracji w innych grupach była wyższa – wśród osób z wykształceniem średnim bez matury wyniosła 19,1% na 1000 osób, wśród maturzystów wskaźnik ten wyniósł 20,8%, a wśród absolwentów uczelni wyższych nawet 25,7%.

Analizując zjawisko migracji, można wyróżnić 3 podstawowe jej grupy, które obserwuje się również w przestrzeni Republiki Czeskiej, tj.: migracja wewnątrz powiatu (między miejscowościami w jednym powiecie), migracja między powiatami (migracje w poszczególnych regionach) i migracje międzyregionalne. W wypadku Pragi, która ma status regionu, pierwsza i druga grupa nie są uwzględniane. Tak samo sytuacja się przedstawia w wypadku powiatów grodzkich, status taki ma Brno (region południowomorawski), Ostrawa (region morawsko-śląski) oraz Pilzno (region pilzneński), gdzie nie rejestruje się migracje wewnątrz powiatu.

W 1992 r. migracje na poziomie powiatu w Czechach stanowiły 47,4% wszystkich przypadków migracji, migracje między powiatami i międzyregionalne wynosiły odpowiednio 19,5% i 33,1%. W latach 1992-2003 znaczenie migracji wewnętrznej w powiecie spadło, natomiast wzrósł poziom migracji międzyregionalnej. Można wnioskować, że po roku 1989 wzrosła mobilność ludności w pokonywaniu większych odległościach. W 2003 r. migracja między powiatami stanowiła tylko 44,9% wszystkich przypadków migracji wewnętrznych w Republice Czeskiej, migracja między powiatami wynosiła 19,3% migracji w regionie (stosunkowo niewielki spadek w porównaniu z 1992 r.), a migracja międzyregionalna stanowiła 35,8%. Międzyregionalne porównanie struktury migracji w ujęciu przestrzennym poszczególnych typów migracji ukazuje, że największy odsetek migracji w latach 1992-2003 dotyczył migracji międzyregionalnej – w regionie Zlín jako jedynym odnoto-

wano migrację między powiatami przekraczającą poziom 60% (61,1%). Do tego poziomu zbliżył się również w region Ołomuniec (58,9%). Uwzględniając miasta na prawach powiatu grodzkiego, tj., Pilzno, Brno i Ostrawę, najwyższy udział całkowitej migracji między powiatami w ogólnej migracji wewnątrzregionalnej odnotowano w okolicach Pilzna (35,1%), w regionie południowomorawskim i morawsko-śląskim (33,6%). Z kolei region środkowoczeski znajduje się w czołówce z udziałem 41,8% w migracji międzyregionalnej (bez Pragi). Dotyczy to przede wszystkim ruchów migracyjnych między Pragą i jej okolicą. Więcej niż jedna trzecia przestrzennych typów migracji stwierdzono w regionie libereckim (34,9%), a także w regionie Wysoczyzna (34,5%). Interesujących wyników, które zostaną opisane w dalszej części artykułu, dostarcza również analiza migracji międzyregionalnych związanych z edukacją.

2. Analiza rozwoju migracji ludności w Republice Czeskiej na poziomie migracji międzyregionalnych

W ciągu 12 analizowanych lat (1992-2003) zostało zarejestrowanych prawie 741 tys. przypadków ruchów migracyjnych w poszczególnych regionach, maksymalną ich wielkość odnotowano w roku 2002 (70 892), a minimalną w 1996 (55 074). Cały okres można podzielić na dwa etapy: pierwszy, obejmujący lata 1993-1996, kiedy można zauważyć całkowity spadek migracji międzyregionalnej, oraz drugi (po 1996 r.), w którym liczba migrantów w regionach Republiki Czeskiej, z kilkoma wyjątkami, rosła. Tendencja ta nie zmieniła się po roku 2003, chociaż wielkość wzrostu była także zdeterminowana zmianami w metodologii monitorowania migracji w Republice Czeskiej z 2000 r.

Ponad jedna trzecia migracji międzyregionalnych w latach 1992-2003 (35,7%) związana była z Pragą i regionem środkowoczeskim, mimo że na koniec 2003 r. tylko 22,5% ludności Czech zamieszkiwało ten obszar. W obu wymienionych regionach całkowita liczba ludności w monitorowanym okresie znacznie wzrosła. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1, udział innych regionów był znacznie niższy.

Region środkowoczeski charakteryzował się również wysokim wzrostem liczby ludności na skutek migracji międzyregionalnej. Jego saldo migracji w badanym okresie było wyższe niż 41 700 osób. Dodatkowo saldo migracji pojawiło się również w regionie południowoczeskim, Pilźnie, Libercu, regionach południowomorawskim, zlińskim i pardubickim. Z drugiej strony, w siedmiu regionach – ze względu na spadek liczebności populacji – wystąpiło ujemne saldo migracji międzyregionalnej. Dotyczy to głównie regionu morawsko-śląskiego i miasta Praga. Bezwzględny spadek liczby ludności w pozostałych pięciu regionach nie był tak wysoki jak w dwóch poprzednich.

Można podkreślić, że znacznie bardziej obiektywny obraz migracji międzyregionalnej można uzyskać za pomocą danych względnych (średnia roczna stopa brutto w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w średnim wieku).

Tabela 1. Imigranci i emigranci (krajowa migracja) do/z regionów Republiki Czeskiej w latach 1992-2003

Region administracyjny	Imigranci	Emigranci	Saldo migracji	Skala migracji
Miasto stołeczne Praga	131 382	148 968	-17 586	280 350
Środkowoczeski	145 474	103 726	41 748	249 200
Południowoczeski	42 634	38 688	3946	81 322
Pilzneński	33 768	30 531	3237	64 299
Karlowarski	21 700	28 668	-6968	50 368
Ustecki	55 981	58 398	-2 417	114 379
Liberecki	36 439	34 949	1490	71 388
Hradecki	38 103	38 847	-744	76 950
Pardubicki	36 718	36 362	356	73 080
Wysoczyzna	34 177	37 755	-3578	71 932
Południowomorawski	55 857	54 804	1053	110 661
Ołomuniecki	38 988	39 722	-734	78 710
Zliński	32 742	32 051	691	64 793
Morawsko-śląski	36 711	57 453	-20 742	94 164

Źródło: baza danych na temat migracji ludności w Republice Czeskiej, GUS 2004 r., obliczenia własne.

Tabela 2. Imigranci i emigranci (krajowa migracja) do/z regionów Republiki Czeskiej w latach 1992-2003 (średnia roczna stopa na 1000 mieszkańców)

Region administracyjny	Imigranci	Emigranci	Saldo migracji	Skala migracji
Miasto stołeczne Praga	9,18	10,40	-1,23	19,58
Środkowoczeski	10,94	7,80	3,14	18,73
Południowoczeski	5,67	5,14	0,52	10,81
Pilzneński	5,09	4,60	0,49	9,70
Karlowarski	5,93	7,84	-1,90	13,77
Ustecki	5,64	5,89	-0,24	11,53
Liberecki	7,08	6,79	0,29	13,86
Hradecki	5,75	5,86	-0,11	11,61
Pardubicki	6,01	5,95	0,06	11,96
Wysoczyzna	5,53	6,11	-0,58	11,64
Południowomorawski	4,06	3,99	0,08	8,05
Ołomuniecki	5,02	5,11	-0,09	10,13
Zliński	4,56	4,46	0,10	9,02
Morawsko-śląski	2,39	3,74	-1,35	6,13

Źródło: baza danych na temat migracji ludności w Republice Czeskiej, GUS 2004 r., obliczenia własne.

Najwyższa stopa brutto imigracji w analizowanym okresie była w Pradze (powyżej 9 tys.), a następnie w regionie środkowoczeskim. W innych regionach limit siedmiu na tysiąc został przekroczony tylko w regionie libereckim. Szczególnie niski poziom imigracji zanotowano w regionie morawsko-śląskim, natomiast inne regiony morawskie w zakresie migracji nie wypadły atrakcyjnie w latach 1992-2003.

W analizowanym okresie emigracja brutto przekroczyła próg 1% tylko w stolicy. Spowodowane to było głównie przez mieszkańców przemieszczających się w głąb Pragi – migracja na krótkie odległości. Z drugiej strony, stała migracja mieszkańców z regionu środkowoczeskiego do Pragi spowodowała, że zajął on trzecie miejsce pod względem poziomu emigracji brutto w całym analizowanym okresie w latach 1992-2003. Region karlowarski odnotował nieco wyższy poziom emigracji niż region środkowoczeski. Najniższe wartości względnej emigracji stwierdzono w dwóch regionach na Morawach, w których emigracja brutto nawet nie przekroczyła progu 4 promili.

W regionie środkowoczeskim migracja netto wyniosła ponad 3 promile, co oznacza, że liczba ludności wzrosła o 3 osoby na 1000 mieszkańców w analizowanym okresie. Zarówno w południowych Czechach, jak i w regionie pilzneńskim notuje się napływ migrantów. Oba te regiony cechują się korzystnym położeniem geograficznym. Po napływie wielu imigrantów dojeżdżało do pobliskiej Bawarii i Górnej Austrii. Natomiast w Karlowych Warach, położonych w zachodniej części Czech, zanotowano najwyższe ujemne saldo migracji. Stosunkowo wysoki ujemny poziom migracji brutto występuje w regionie morawsko-śląskim i w Pradze. Praga, wraz z regionem środkowoczeskim, różni się od innych regionów w Republice Czeskiej pod względem wskaźników odzwierciedlających obrót migracji brutto. W obu przypadkach wartość tego wskaźnika była trzykrotnie wyższa niż w regionie morawsko-śląskim. W trzech innych regionach: regionie zlińskim i dwóch regionach Moraw, stopa migracji brutto wyniosła mniej niż 1%. Obliczenia migracji brutto przeprowadzono dla całego analizowanego okresu (dwunastu lat), jednak nie pozwalają one na obiektywną ocenę rozwoju migracji międzyregionalnej po roku 1991. Dlatego też w dalszej części opracowania migracja jest analizowana w czterech kolejnych okresach trzyletnich. W pierwszym okresie (1992-1994) Praga również zaliczana była do regionów z dodatnim saldem migracji. Jednak wyższy względny przyrost imigrantów niż w Pradze odnotowano nie tylko w regionach środkowoczeskim i południowoczeskim (maksymalnie 0,67 promila), ale także w regionie Ołomunieć. Natomiast najniższe ujemne saldo migracji stwierdzono w regionach dotkniętych problemami strukturalnymi (regionach usteckim i morawsko-śląski), w których większa emigracja przyczyniła się do obniżenia jakości środowiska.

W latach 1995-1997 recesja w budownictwie mieszkaniowym w Pradze, a także rosnący proces suburbanizacji w okolicach Pragi spowodowały, że stolica stała się regionem o największych stratach pod względem ludności z powodu migracji. Łącznie z regionami morawsko-śląskim i karlowarskim zaliczana była do dominujących regionów emigracji. Podział wspólnego państwa Czechów i Słowaków pod koniec

roku 1992 oznacza, że stawka brutto imigracji w regionie morawsko-śląskim spadła znacznie poniżej 3 promili. Po rozdzieleniu Republiki Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej w regionie morawsko-śląskim pojawiła się stosunkowo wysoka imigracja ze Słowacji.

W regionie środkowoczeskim saldo migracji wzrosło do 2,4 promila, co było o 1,83 promila więcej niż w latach 1992-1994. Wśród regionów dotkniętych migracją dodatkowo saldo w połowie lat dziewięćdziesiątych notowały w szczególności regiony: południowoczeski, liberecki i pilzneński, południowomorawski. We wszystkich tych regionach poziom salda migracji był znacznie niższy niż w regionie środkowoczeskim.

Pod koniec lat 90. proces suburbanizacji w obszarze regionu środkowoczeskiego, wywołany znacznym natężeniem emigracji z Pragi, osiągnął swój szczyt. Średnia roczna stopa salda migracji w tym regionie wynosiła 5 promili w latach 1998-2000, natomiast w przypadku stolicy było to -3,33 promila. Znaczny spadek liczby ludności w wyniku migracji został ponownie zanotowany w regionach środkowoczeskim i karlowarskim. Wyższy względny wzrost migracji zanotowano w tych samych regionach co w poprzednich trzech latach. W ostatnim analizowanym okresie trzech lat spadek liczby ludności w Pradze praktycznie został zahamowany z powodu migracji wewnętrznych. Jakkolwiek migracja brutto w regionie środkowoczeskim zmniejszyła się nieznacznie: z 5 do 4,5 promila, jednak odnotowano większy poziom imigracji w innych regionach Republiki Czeskiej niż w poprzednim okresie. Regionem o najwyższych stratach pod względem ludności z powodu migracji wewnętrznych stał się region karlowarski. Wielu ekspertów wskazuje, że jednym z podstawowych powodów zwiększonego odpływu mieszkańców narodowości czeskiej był dość znaczny napływ obywateli z krajów byłego Związku Radzieckiego na obszar Karlowych Warów. W latach 2001-2003 również region morawsko-śląski odnotował negatywną równowagę brutto. Zgodnie z danymi z tabeli 2, wzrost emigracji na terenie Wysoczyzny i w regionie hradeckim jest oczywisty. W latach 2001-2003 migracja obrotów, w porównaniu z poprzednim analizowanym okresem trzech lat, wzrosła zwłaszcza w stolicy i w regionie Wysoczyzna.

Wybierając bardziej obiektywną stopę zmienności, która nie zależy tylko od wartości skrajnych, największym przestrzennym zróżnicowaniem określa się imigrantów w grupie wiekowej od 15 do 29 lat. Obliczone średnie odchylenie wartości regionalnej brutto saldo migracji wynosiło 1,76 promila w tej grupie wiekowej, a dzieci tylko 1,26 promila. A co do pozostałych dwóch grup wiekowych, odchylenie była jeszcze niższe. Dla migrantów w wieku 60 lat i powyżej odchylenie wyniosło 1,17 promila, a 30-59 lat - 0,77 promila.

Na podstawie reprezentacji dodatniego lub ujemnego salda migracji we wszystkich grupach wiekowych w latach 1992-2003 możliwe jest wyodrębnienie typologii regionów w Republice Czeskiej. Typ A składa się z regionów, które charakteryzują się dodatnim saldem migracji we wszystkich czterech analizowanych grupach wiekowych. Miało to miejsce nie tylko w regionie środkowoczeskim, ale także w okoli-

cach Pilzna, aczkolwiek dodatnie saldo było na znacznie niższym poziomie niż w tym pierwszym regionie. Typ B składa się z regionów, które mają ujemne saldo migracji we wszystkich grupach wiekowych (morawsko-śląski i karłowarski). Najbardziej powszechnym typem był typ C, który miał ujemne saldo migracji w grupie wiekowej od 15 do 29 lat, podczas gdy inne grupy charakteryzowały się wzrostem liczby ludności z powodu wewnętrznej migracji. Ten typ regionu jest reprezentowany przez regiony: południowoczeski, liberecki, hradecki, pardubicki oraz zliński. Regiony ustecki i ołomuniecki nieznacznie różnią się od typu C, ponieważ odnotowano ujemne saldo migracji nie tylko w grupie wiekowej 15-29 lat, ale także w innych grupach wiekowych.

W przypadku regionu usteckiego (typ D) różnica wystąpiła w grupie wiekowej 30-59 lat, natomiast w przypadku regionu ołomunieckiego (typ E) w grupie wiekowej 60 lat i powyżej. Region południowomorawski (typ F) miał ujemne saldo migracji w dwóch grupach wiekowych: 30-59 lat oraz w grupie 60 lat i powyżej. Pozostałe dwa regiony miały ujemne saldo migracji w trzech grupach wiekowych, jednak były one znacząco różne.

Region Wysoczyzny (typ F) miał ujemne saldo we wszystkich analizowanych grupach aż do 59 lat, jednak zaobserwowano stosunkowo wysoki wzrost migracji ludności w wieku 60 lat i powyżej. Dobra jakość środowiska naturalnego przyczyniła się do powrotu ludności na terytorium czesko-morawskiej Wysoczyzny, a także do gmin wiejskich w tym regionie, gdzie właściciele domów letniskowych (w szczególności domków wiejskich oraz zmodernizowanych domów weekendowych) przeprowadzają się, gdy osiągają wiek emerytalny, zwłaszcza z Pragi i Brna. Innym rodzajem regionu w latach 1992-2003 była stolica-Praga, w której nawet w okresie znaczących migracji ludności z Pragi wystąpił jednak wzrost w zakresie migracji w grupie wiekowej 15-29 lat. W pozostałych grupach wiekowych w Pradze zaobserwowano ujemne saldo migracji. Najwięcej uwagi poświęcono analizie migracji wewnętrznych migrantów o najwyższym poziomie edukacji. Tabela 3 przedstawia saldo migracji osób w wieku piętnastu lat i więcej, podzielonych na cztery grupy. Dotyczy to: osób z wykształceniem podstawowym (w tym niepełnym podstawowym), a także osób z wykształceniem średnim, bez egzaminu końcowego, absolwentów szkół średnich i tych z wyższym wykształceniem. Z danych zamieszczonych w tabeli 3 wynika, że migracja wewnętrzna ma istotny wpływ na strukturę ludności według wykształcenia w poszczególnych regionach. Analizowane dane wskazują, że największe dodatnie saldo migracji zanotowano w regionie środkowoczeskim w grupie z wykształceniem średnim (prawie 11,4 tysiąca osób). Wysokie wartości salda migracji w latach 1992-2003 odnotowano także w innych grupach w tym regionie. W Pradze zanotowano dodatnie saldo migracji w ilości większej niż 5000 osób, dotyczyło to osób z wyższym wykształceniem. Ujemne saldo migracji, niższe niż 5000 osób, zostało zanotowane tylko w regionie morawsko-śląskim (migranci z wykształceniem średnim zarówno ze świadectwem ukończenia szkoły średniej, jak i bez niego). Jednakże w odniesieniu do analizy migracji osób z wyższym wykształceniem wśród mieszkańców o wiele ważniejsza jest absolutna analiza da-

nych niż ich relatywna analiza. Być może najważniejsze dane to te dotyczące migrantów przeliczone na liczbę ludności, a tym samym poziom wykształcenia.

W latach 1992-2003, dodatnie saldo migracji ludności z wykształceniem podstawowym odnotowano w dziewięciu regionach Republiki Czeskiej, podczas gdy ujemne saldo migracji odnotowano tylko w pięciu regionach Czech. Oba regiony, w których odnotowano najwyższe aktywne saldo migracji były to regiony środkowych Czech i Wysoczyzna, gdzie poziom salda migracji osiągnął średnio jeden na tysiąc rocznie.

Tabela 3. Saldo migracji według poziomu wykształcenia w regionach Republiki Czeskiej od 1992 r. do 2003 r. (średnia roczna stopa na 1000 osób na danym poziomie wykształcenia)

Region administracyjny	Wykształcenie			
	podstawowe	średnie		wyższe
		bez matury	z maturą	
Miasto stołeczne Praga	-2,72	-1,79	-0,29	2,95
Środkowoczeski	0,99	1,81	3,82	13,56
Południowoczeski	0,39	0,76	0,67	-1,32
Pilzneński	0,61	0,88	0,48	-1,80
Karlowarski	-0,99	-1,74	-1,94	-8,67
Ustecki	0,99	0,08	-1,53	-7,24
Liberecki	0,38	0,11	0,73	-0,50
Hradecki	0,52	0,11	-0,27	-3,54
Pardubicki	0,57	0,13	-0,28	-2,89
Wysoczyzna	0,90	-0,24	-1,48	-7,18
Południowomorawski	-0,43	-0,14	0,31	1,30
Ołomuniecki	-0,05	-0,08	-0,48	-1,71
Zliński	0,31	0,45	-0,16	-3,98
Morawsko-śląski	-0,72	-0,99	-1,54	-5,76

Źródło: baza danych na temat migracji ludności w Republice Czeskiej, GUS 2004 r., obliczenia własne.

Regionem o największym spadku liczby ludności z pełnym wykształceniem średnim z powodu migracji był region karlowarski (-1,94 na tysiąc). Największe zróżnicowanie między regionami Czech dotyczyło jednak migrantów z wyższym wykształceniem. Wzrost liczby osób z wyższym wykształceniem na skutek migracji odnotowano jedynie w trzech regionach: środkowoczeskim (13,56 na tysiąc), Pradze i południowomorawskim. Sytuacja dotycząca migracji ludności pod względem wykształcenia migrantów w wieku 15 lat i powyżej zmieniła się w różnych regionach w latach 1992-2003. Potwierdzają to analizy dla czterech wybranych okresów trzyletnich.

Między latami 1992-1994 w regionie pilzneńskim zarejestrowano najwyższy przyrost migracji w populacji osób z wykształceniem podstawowym i ponadpodsta-

wowym bez świadectwa ukończenia szkoły średniej. Głównym powodem migracji populacji z wykształceniem podstawowym wkrótce po 1989 r. mogło być zapotrzebowanie na niewykwalifikowanych pracowników po niemieckiej stronie czesko-bawarskiej granicy. Z tych samych przyczyn region południowoczeski też zarejestrował wzrost migracji w grupie osób z wykształceniem podstawowym (w tym przypadku ludzie zostali zatrudnieni w Austrii).

Analizując sytuację Pragi, należy wskazać, że ubytkowi ludzi z wykształceniem podstawowym i niepełnym średnim towarzyszył dodatni bilans migracji osób ze średnim wykształceniem i wyższym (dotyczyło to także osób z uniwersyteckimi stopniami naukowymi). Na początku lat 90. XX w. regionem ze stosunkowo najwyższą stratą migracyjną lepiej wykształconych osób był region ustecki.

W następującym trzyletnim okresie (1995-1997) ludzie z niższym wykształceniem przenosili się poza Pragę, ale z drugiej strony zyski migracji w populacjach z wyższym wykształceniem osłabły dzięki rosnącemu procesowi suburbanizacji. W połowie lat 90. region środkowoczeski uzyskał stosunkowo największy przyrost populacji we wszystkich analizowanych kategoriach wykształcenia. Tempo migracji, kiedy porównuje się poziom wykształcenia, powiększyło się w przypadku osób z wyższym wykształceniem i ten wzrost wynosił rocznie 7,90 na tysiąc imigrantów z wykształceniem uniwersyteckim. Najwyższa strata z powodu migracji ludzi z wyższym wykształceniem została zarejestrowana w regionie karlowarskim. Jedyne region, który tracił populację z powodu migracji we wszystkich edukacyjnych kategoriach był region morawsko-śląski.

W okresie 1998-2000 ujemne saldo migracji brutto spadło poniżej 5 na tysiąc mieszkańców, zarówno wśród osób z wykształceniem podstawowym, jak i z kompletnym wykształceniem ponadpodstawowym. W tym okresie Praga zarejestrowała ujemny bilans migracji nawet w grupie ze średnim wykształceniem. Region środkowoczeski zyskał dzięki migracji we wszystkich kategoriach dużo więcej niż wynikało to z bilansu dodatniego migracji w innych regionach. Średnie roczne tempo brutto bilansu migracji osób z wyższym wykształceniem wyniosło 16,85 na tysiąc. Największy spadek liczby osób z wykształceniem wyższym znów zarejestrowano w regionie karlowarskim. Region ten, a także morawsko-śląski, utracił populację we wszystkich poziomach wykształcenia.

W ostatnim analizowanym okresie (2001-2003) region ołomuniecki dołączył do regionu karlowarskiego i morawsko-śląskiego, które traciły populację w wyniku migracji osób z wszystkimi poziomami wykształcenia. W tym okresie nie odnotowano regionu, który miał dodatnie saldo migracji we wszystkich poziomach wykształcenia. Nowa sytuacja zaistniała w Pradze, która przyciągnęła nie tylko absolwentów uczelni wyższych, ale też nastąpił tu napływ osób z niższym wykształceniem (podstawowym i ponadpodstawowym bez średniego wykształcenia). W przeciwieństwie do poprzedniego trzyletniego okresu, regionalne zróżnicowanie uległo znacznemu zmniejszeniu w wypadku migracji osób z niższym wykształceniem, ale pogłębiły się w przypadku ludzi z wyższym wykształceniem. Średnio w latach 2001-2003 waria-

cja rozpiętości bilansu migracji brutto dla wszystkich czeskich regionów z mieszkańcami z wykształceniem wyższym osiągnęła 32,46 na tysiąc osób. Maksymalną wartość, wynoszącą 20,48 na tysiąc osób, odnotowano w regionie środkowoczeskim, natomiast minimalną – 11,98 na tysiąc osób – w regionie karlowarskim. To znaczy, że lepiej wykształceni, szczególnie młodzi ludzie, woleli przemieszczać się do bardziej atrakcyjnych obszarów, gdzie można znaleźć całkiem interesującą i dość dobrze wynagradzaną pracę. W Czeskiej Republice obszarem takim jest Praga i teren przyległy oraz częściowo też Brno, ale z daleko mniejszym obszarem przyległym w porównaniu z Pragą.

Pod względem wykształcenia można stwierdzić podobną relację, jaka wystąpiła w analizie grup wiekowych. Tutaj także można opisać typologię regionów w Czeskiej Republice opartą na reprezentacji dodatniego albo ujemnego bilansu migracji w różnych regionach przez cały analizowany okres 1992-2003. Tylko region środkowoczeski miał dodatni bilans migracji we wszystkich czterech edukacyjnych grupach (typ 1). Z drugiej strony, regiony: karlowarski, morawsko-śląski i ołuniecki zarejestrowały ujemny bilans migracji (typ 2) we wszystkich analizowanych kategoriach. Ponadto grupa trzech regionów, tj. południowoczeski, pilzneński i liberecki, charakteryzowała się wzrostem migracji osób z podstawowym i ponadpodstawowym wykształceniem (z maturą, a także bez) i zmniejszenie migracji osób z wykształceniem wyższym (typ 3). Bardzo podobne cechy do tych, które wykazywał region hradecki miały regiony pardubicki i zliński. Jednakże one zarejestrowały ujemny bilans migracji dla osób z maturą (typ 4). Region Wysoczyzna zarejestrował przyrost migracji tylko w przypadku osób z wykształceniem podstawowym (typu 5). Region południowomorawski był oddzielnym typem (typ 6), w którym ujemny bilans migracji wystąpił wśród osób z niższym wykształceniem, ale dzięki miastu Brno region zarejestrował wzrost migracji osób zarówno z kompletnym średnim wykształceniem, jak i z wykształceniem wyższym. Ostatni typ (typ 7) migracji w kategorii wykształcenia wystąpił w Pradze. Praga zarejestrowała stratę populacji w trzech edukacyjnych grupach, jednakże przez cały analizowany okres stolica wykazywała dodatni bilans migracji w grupie osób z wyższym wykształceniem.

DEVELOPMENT OF POPULATION MIGRATION IN THE CZECH REPUBLIC AFTER 1989

Summary: The author presents different problems connected with the development of population migration in the Czech Republic after 1989. The article shows the significant migration waves and their influence on the creation of modern society. The elaboration includes also the analysis of the migratory development of population in the Czech Republic at the level of inter-regional migration.